

FRIEDRICH PUKSOO

18. oktoobril 1969. a. suri tuntud raamatuteadlane Friedrich Puksoo, kes 25 aastat on juhatanud Tartu ülikooli raamatukogu ja kelle nimega on selle sajandi 20. ja 30. aastatel seotud kõik tähtsamad üritused eesti raamatu ja raamatukogunduse alal.

Friedrich Puksoo (kuni 1935. a. Puksov) sündis 23. jaanuaril 1890. a. Võrumaal Meeksi vallas Naha külas talupidaja pojana. Alustanud õppimist Naha vallakoolis, suundus haridustee Räpina kihelkonnakooli ja Tartu Aleksandri gümnaasiumi kaudu 1909. a. Tartu ülikooli, mille lõpetas 1914. a. gradueeritud üliõpilasena* klassikalise filoloogia alal. Aastatel 1914—1919 töötas ta vanade keelte õpetajana Dorogobuži (Smolenski kub.), Aleksandrovi (Vladimiri kub.) ja Tartu gümnaasiumides. 1919. a. augustis valiti Fr. Puksoo Tartu ülikooli raamatukogu juhataja kandidaadiks ja kinnitati ametisse 1. jaanuaril 1920. a. 1944. a. sügisest 1945. a. suveni töötas bibliograafia kateedri juhataja-dotsendina Tartu ülikoolis. Olles seejärel rea aastate kestel tööst eemaldatud, elas ta hiljem pensionärina Tallinnas, töötas ajutiselt ENSV TA raamatukogus, tõlkis kreeka ja rooma autoreid.

Kui XIX sajandi algul prof. Karl Morgenstern oli Tartu ülikooli raamatukogu tööle aluse pannud ja suunad näidanud, siis Friedrich Puksoo kujundas sellest raamatukogust sada aastat hiljem fondide sisult ja töömeetoditelt uusaegse, eesti kultuuri ja teadust teenidava asutuse. Loodi uus fondide süsteem, muudeti komplekteerimise sisu, laiendati vahetussidemeid, rajati uued ajakohased kataloogid. Fr. Puksoo juhtimisel koostati kateedrite raamatukogude koondkataloog ja Tartu ülikooli raamatukogudes leiduva välisperioodika kataloog (ilmus trükituna 1940. a.). Raamatukogule uue hoone taotlemise tulemuseks oli vana hoone juurde- ning ümberehitus 1927.—1929. a. Rasketel saksa fašistliku okupatsiooni aastatel organiseeris Fr. Puksoo nõukogude kirjanduse kogumist ja säilitamist ning raamatuvarade evakueerimist sõjapakku.

* Loeti kodanliku Eesti ülikoolis võrdseks kandidaadistmega.

Alustanud raamatukogutööd ilma erialase ettevalmistuseta, käis Fr. Puksoo raamatukogudega tutvumas mitmel pool välismaal ja luges rohkesti erialast kirjandust. Nii kujunes temast eesti raamatukogunduse juhtiv spetsialist ja teadlane, kes hästi tundis teooriat ja praktikat.

Bibliograafia alal võttis Fr. Puksoo osa Eesti Bibliograafia Asutise loomisest 1921. a. ja kuulus selle kolleegiumi, 1935.—1940. a. esimehena. Tema eestvõttel ja juhendamisel hakati 1924. a. Tartu ülikooli raamatukogus koostama eesti rahvusbibliograafiat «Eesti raamatute üldnimestik». Igati püüdis ta ergutada ja toetada «Eesti raamatute üldnimestiku 1535—1917» koostamist ja avaldamist, mis praeguseni on tegemata. Ta soovitas koostada Balti riikide ühiseid humanitaarteaduste bibliograafiaid ja kirjanduse valiknimestikke (1936). Kodumaa teaduslikele raamatukogudele püstitas ta juba 1937. ja 1938. a. ülesanded, mis tänapäeva informatsioonitöös on muutunud eriti aktuaalseiks — teaduslike raamatukogude ühine koondkataloog, raamatukogude ühendamine Tallinnas ja Tartus, mikrofilmide laialdane kasutamine. Esimesena tutvustas ta eesti lugejale teadusliku informatsiooni termineid (1938).

Fr. Puksoo püüdis kaasa aidata ka rahvaraamatukogude tööle. 1922. a. kuulus ta rahvaraamatukogude korralduskomisjoni ja võttis osa liigitussüsteemi väljatöötamisest. 1924. a. kritiseeris teravalt avalike raamatukogude seaduseelnõu. 1934. aastast kuulus haridus-sotsiaalministeeriumi raamatukogude komisjoni. Tema oli Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu organiseerimise mõtte algatajaid 1923. a. ja töötas ühingu abiesimehena (1923—1929, 1932—1934) ning esimehena (1929—1931). Ta kuulus ajakirja «Raamatukogu» asutajate hulka. Eesti delegatsiooni liikmena ja juhina võttis ta osa Balti raamatukoguhoidjate kongressidest ja esines seal ettekannetega Eesti raamatukogudest ja bibliograafiast. Fr. Puksoo oli raamatuaasta (1935/36) ja hilisemate raamatunädalate (1938, 1939) üks agaramaid organisaatoreid ja raamatu ning raamatukogude populariseerijaid esinemistel ja trükisõnas.

Palju energiat pühendas Fr. Puksoo raamatukoguhoidjate kaadri ettevalmistamisele. 1924. a. alates oli ta paarikümne aasta jooksul lektoriks enamikul raamatukoguhoidjate kursustel ja kuulus kutseksamikomisjonidesse. Tema väljendas juba 1923. a. soovi, et Eestis rajataks raamatukoguhoidjate kool. (Sai teoks alles 1952. a.). Tema alustas raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamist Tartu ülikoolis 1927. a. ja luges kõiki kursusi kuni 1945. aastani.

Kõige kõrval leidis Fr. Puksoo aega veel ulatuslikuks teaduslikuks tööks eesti raamatuteaduse seni uurimata tööpõllul. Alustanud 1926. a. lühikese loengukonspektiga raamatust, bibliograafiast ja raamatukogudest, koostas ta sinna juurde huvitava valguspiltide seeria. Edasi järgnes süvendatud uurimine Eesti, Läti, Rootsi ja Soome arhiivides ning raaamtukogudes. Tulemuseks oli rida sisukaid ja faktitihedaid töid Eesti vanemate trükikodade ja raa-

matulevitamise ajaloost. Tartu ülikooli 300. aasta juubeliks (1932) valmisid uurimused rootsiaegse ülikooli trükikoja, raamatukauplemise ja raamatukogu kohta. Koostamisel oli ka ülikooli trükiste bibliograafia, kuid see jäi lõpetamata.

1933. a. ilmus monograafia «Eesti raamatu arengulugu», mis hõlmab lühiülevaate kirja- ja trükikunsti üldisest arengust, eesti raamatu statistikast ja kirjastamisest. Põhiosa teosest on pühen datud eesti trükikunsti arengule ja raamatute levitamisele. Lõpul tuuakse ülevaade üldisest ja eesti bibliograafiast. See teos on täna päevani jäänud kõige olulisemaks käsiraamatuks eesti raamatu ajaloo alal ja teda tsiteerivad paljud kultuuriloo käsitlused. (1940. aastate alguseks valmis autoril põhjalikult ümber töötatud ja täiendatud variant, mis on säilinud käsikirjas.) Uurimused jätkusid Tallinna trükilolude ja raamatukaubanduse alal. Eesti teaduslike raamatukogude ajaloo koostamine jäi pooleli 1945. a.

Fr. Puksoo on aktiivselt osa võtnud eestikeelse raamatukogundusliku terminoloogia väljatöötamisest, kirjutanud hulga populaarteaduslikke artikleid, avaldanud sisukaid retsensioone eriala kirjanduse kohta. Ta toimetab «Eesti entsüklopeedia» raamatukogunduse osakonda ja kirjutab ise suurema osa artikleist, koostab trükikalite ja teiste raamatutegelaste biograafiaid «Eesti biograafilisele leksikonile» ja eriti selle täienduskõitele.

1960. aastatel on Fr. Puksoo oma viletsale tervisele vaatamata avaldanud ülevaateid ja memuaare. Uurimuslik on aga 1686. a. «Vastse testamendi» esinduseksemplari käsitus.

Bibliofiilse kallakuga populaarteaduslik teos «Raamat ja tema sõbrad», mis ilmus 1934. a., toob huvitavaid seiku raamatust ja raamatukogudest nende algusaegadest kuni kaasajani. Viimastel aastatel koostas Fr. Puksoo uue mitmekordselt mahukama käsikirja samal teemal. Ta jõudis selle trükivalmis seada ja see jäi tema viimaseks tööks.

Väljaspool oma eriala on Fr. Puksool sisukaid uurimusi ka rootsiaegse eesti kooli ajaloo ja Tartu üliõpilaskonna ajaloo kohta.

Mitmekülgsel ja väsimatu tegevusega sai Fr. Puksoo eesti raamatukogunduses ja raamatu uurimises mitmeti teerajajaks. Oma õpilastele ja kolleegidele jättis ta suure pärandi, mida uurida ja millest õppida. Teda mälestavad tänutundes raamatukogutöötajad ja raamatusõbrad.

K. Noodla